

LISÄÄ TUNNETTA!

- Elokuva museon
sisältöjä syventämässä

Rauman merimuseo on erikoismuseo, joka tallentaa, esittää ja tutkii raumalaista merellistä kulttuuriperintöä. Perusnäyttely sekä vaihtuvat näyttelyt esittelevät raumalaista purjelai-vamerenkulkua, merimiehen elämää sekä merillä että maissa, merenkulun opetusta ja raumalaista laivanrakennusta. Merimuseo on avattu vuonna 2004 ja sitä ylläpitää Raumanmeren Merimuseosäätiö. Museossa työskentelee kolme päätoimista vakituista työntekijää.

Julkaisuun on
saatu tukea
Museovirastolta

Kirjoittajat:
Paula Kupari
Kaisa Kukkola
Niilo Rinne

Toimitus:
Noora Jokinen

Taitto ja kuvitukset:
Aino Korpinen

ISBN 978-952-68562-1-6

© Rauman merimuseo 2018

Sisällysluettelo

- 4 Johdanto

- 7 ”Elokuva on kaiken audiovisuaalisen viestinnän äidinkieli” Puheenvuoroja elokuvasta opetuskäytössä - Kaisa Kukkola ja Niilo Rinne

- 16 Elokuvien ja museon sisältöjen yhdistäminen opetuksessa - Paula Kupari
 - 16 Kurssin toteuttaminen vaatii osaamisen yhdistämistä
 - 17 Sisällön valinnassa kannattaa edetä vaiheittain
 - 18 Katsojasta tekijäksi: oppimistehtävänä henkilöhaastattelu
 - 19 Varaudu yllätyksiin: Ensimmäinen elokuva-esitys ei koskaan toteutunut
 - 20 Elokuvan esitysoikeuksien hakeminen vaatii sinnikkyyttä, tuuria ja paljon aikaa
 - 22 Vinkkejä esitysoikeuksien hakemiseen
 - 23 Panosta palautteeseen
 - 26 Uskalla kysyä

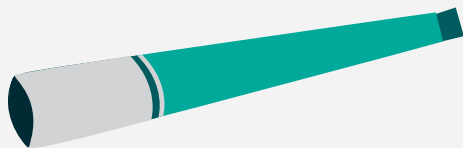
Johdanto

Museot ovat oppimisympäristöjä, joissa kerrotaan menneisyydestä aitojen esineiden kautta. Kokoelmat ovat museoiden ydin, jonka ympärille museo kokemisen paikkana rakentuu. Museon työntekijälle, museoita tai historiaa harrastavalle museonäyttelyn tietosisällöt avautuvat parhaassa tapauksessa helposti. Uudelle kävijälle, satunnaiselle matkailijalle tai koululuokan mukana vierailulle tullee oppilaalle museonäyttelyn kieli - esineet, tekstit, kuvamateriaali, näyttelyrakenteet yms. - voi olla vierasta ja jättää kylmäksi.

Museonäyttelyssä olevien esineiden käyttöyhteyden ja merkityksen ymmärtämistä sekä menneisyyteen samaistumista helpottaa tarinallisuus. Mihin teemaan yksittäinen esine liittyy? Kuka sitä on käyttänyt ja mihin tarkoitukseen? Mitä muuta henkilöstä tai ympäröivästä yhteiskunnasta voidaan sanoa esineen avulla?

Tarinallisuus ja visuaalisuus ovat myös elokuvan voimia. Halusimme kokeilla, miten elokuva monipuolisena taidemuotona ja museonäyttely menneisyyden kokemisen paikkoina yhdistyvät. Elokuvalle pyritään kertomaan tarinaa, herättämään ajatuksia ja tunteita, kuten museonäyttelylläkin. Ne ovat kummatkin yhtä lailla tulkintaa.

Testasimme elokuvan ja merimuseon näyttelysisällön yhdistävää kurssikokonaisuutta yhteistyössä Rauman lukion, Rauman Elokuva-kerho ry:n sekä Satakunnan Elävän Kuvan Keskus ry:n kanssa talvella 2017. Projektin avulla haluttiin tavoittaa nimenomaan sellainen kävijä, jolle merimuseo ei ole tuttu ympäristö eikä ensisijainen tapa viettää aikaa. Halusimme kokeilla, miten elokuvien tuoma lisäarvo - voimakas elämyksellisyys, laajalti tuttu ja houkuttava media - liittyisi museonäyttelyn sisältöihin.

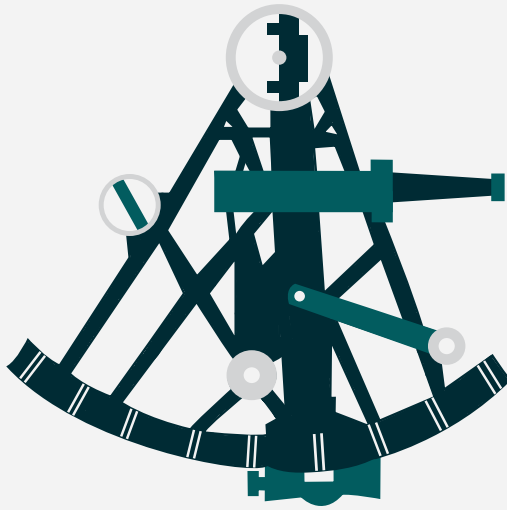

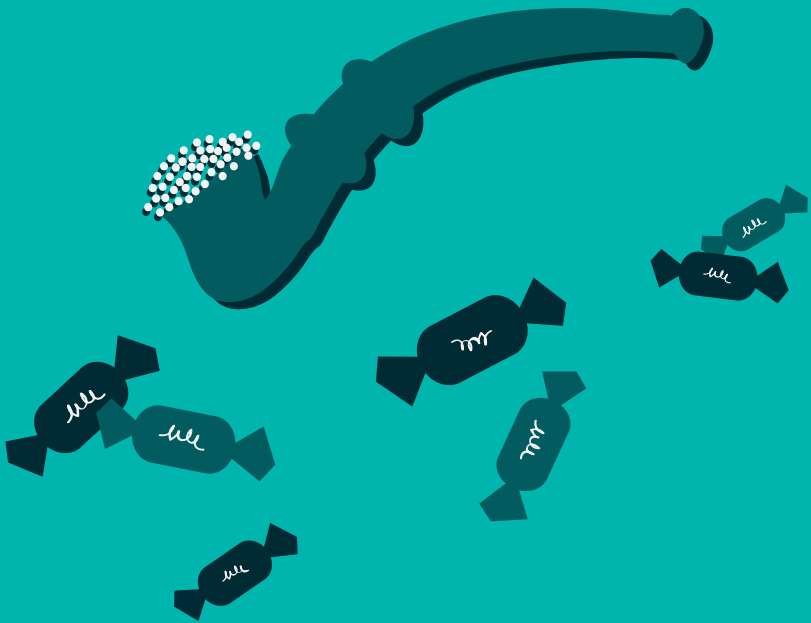
Museovirasto myönsi elokuvakurssin testaukseen rahoituksen museoiden innovatiivisten hankkeiden avustuksista. Alkuperäiseen projektisuunnitelmaan ei kuulunut julkaisun tekeminen. Huomasimme kuitenkin, että projektin edetessä vastaan tuli käytännön seikkoja, joiden aukikirjoittaminen saattaisi olla hyödyksi muillekin museoalan toimijoille.

Julkaisu antaa ensin puheenvuoron elokuvan ja elokuvakasvatuksen ammattilaisille. Toisessa luvussa käydään läpi, mitä Elokuva merimuseoon -projektissa tehtiin ja - mikä tärkeintä - mitä tekisimme nyt toisin.

Kiitos rahoittajalle, yhteistyökumppaneille sekä julkaisun tekoon osallistuneille Kaisa Kukkolalle ja Niilo Rinteelle!

Paula Kupari

Kaisa Kukkola ja Niilo Rinne

” Elokuva on kaiken audio-visuaalisen viestinnän äidinkieli.”

Puheenvuoroja elokuvasta opetuskäytössä

Kuka?

Kaisa Kukkola

Old school cinefili eli elokuvakerhojen kasvatti, lapsuudesta asti monipuolisesti elokuvilla ruokittu ja elokuvaa rakastamaan oppinut ihminen.

Elokuvfestivaalityön ja elokuvien tekemiseen osallistumisen kautta erityisesti ranskalaiseen elokuvakasvatukseen perehtynyt ja siihen hurahtanut.

IhmeFilmi ry :n hallituksen jäsen.

Kuka?

Niilo Rinne

Taide- ja kulttuurialan monitoimija

Ensimmäiset elokuvateatterikokemukseni sain Turussa lastenelokuva-kerho Kinokiossissa 80-luvun lopulla. Ensimmäisenä elokuvamuistonani pidän Yvonne Mackayn ohjaamaa elokuvaa Valkoinen kilpikonna (The Silent One, 1985). Samaan elokuvatetteri Dominoon palasin myöhemmin Turun yliopiston ylioppilaskunta TYYn elokuvakerho Kinokoplan näytösten myötä.

Vuonna 2005 olin ensimmäistä kertaa vapaaehtoistyöntekijänä Sodankylän elokuvajuhlilla, joissa olen sittemmin ollut töissä joka vuosi. Olen työskennellyt vapaaehtoisena myös Avanto- ja Docpoint- festivaaleilla ja Espoo Cinessä.

Kaisa Kukkola ja Niilo Rinne ovat yhdessä edistäneet elokuvakasvatusta Suomessa tutustumalla ranskalaisen elokuvapedagogi Alain Bergalan pedagogiseen ajatteluun perustuvaan ja Ranskan elokuva-arkiston koordinoimaan Cinéma ans de jeunesse -hankkeeseen. Vuonna 2015–2016 he vierailivat Pariisissa tutustumassa hankkeeseen, minkä jälkeen Kaisa Kukkola yhdessä kuvataideopettaja Katja Särkän ja elokuvaohjaaja Saara Saarelan kanssa ovat toteuttaneet hanketta Suomessa. Niilo Rinne on sittemmin jatkanut asian edistämistä järjestämällä neljä Dialogissa elokuvan kanssa -keskustelutilaisuutta Tampereen elokuvajuhlilla. Tilaisuuksien tarkoitus on pohtia elokuvan suhteita muihin tieteen, taiteen ja elämän alueisiin.

Mitä on elokuvakasvatus?

KAISA:

Jokainen joka näyttää toiselle elokuvan on elokuvakasvattaja. Elokuvakasvatus on verrattavissa taidekasvatukseen tai sitä pitäisi ajatella taidekasvatuksena. Nykyinen ajatus on, että elokuvat laitetaan esimerkiksi koulussa mediakasvatuksen alle, jolloin mennään ns. tekniikka edellä eikä käsitellä elokuvaa taiteenlajina. Elokuvakasvatuksessa tulisi enemmän käydä läpi esimerkiksi elokuvahistoriaa ja teoriaa sekä eri aikakausien elokuvia.

Miksi elokuvaa kannattaa käyttää opetuksessa koulussa tai museossa?

KAISA:

Parasta elokuvakasvatusta on näyttää lapsille ja nuorille parhaita mahdollisia elokuvia. Kaupalliset paineet sanelevat pitkälti mitä lapset ja nuoret katsovat omalla vapaa-ajallaan, koululla on hyppysissään koko ikäluokka ja mahdollisuus avartaa heidän tajuunsa ja notkistaa mielikuvitustaan tarjoilemalla heille mahdollisimman monipuolista ja erilaista koettavaa.

Museo on jo valmiiksi olemassa taiteen ja ”erilaisen arjen ja juhlan” kokemispäikkänä. Elokuvan tapa ja kyky koskettaa ja puhutella kokijaansa asettuu luontevasti osaksi museoympäristöä. Usein, kirjastojen lailla, museoiden tarkoitus on monipuolistaa, rikastuttaa ja tarjota uutta, vaikka se olisikin vanhaa. Ei-kaukallisesti määrittyvät julkiset tilat ja palvelut ovat avainasemassa mielikuvituksen ruokkimisessa ja rikastuttamisessa.

NIILO:

Elokuvaa ei välttämättä kannata käyttää opetuksessa tai museossa. Elokuvan näyttäminen ei ole itseisarvo, vaan tulee pohtia minkälaista ja minkälaisin perustein elokuvaa käytetään. Huonon elokuvan näyttäminen voi olla tuhoisaa, mutta toisaalta se voi olla myös opettavaista, jos se on kehystetty hyvin.

Taiteellisesti korkeatasoista elokuvaa ei tule välineellistää ja alistaa siitä ulkoisten asioiden käsittelyyn. Tietyntyylinen dokumenttielokuva voi toisaalta hyvin toimia biologian tunnin apuvälineenä. On niin monenlaista elokuvaa ja äärettömästi aiheita ja monenlaisia ympäristöjä niiden esittämiseen.

Taiteellisesti korkeatasoista ja eettisesti kestäväää tai historiallisesti arvokasta ja yhteiskunnallisesti merkittävää elokuvaa on hyvä esittää, sillä elokuva on ainutlaatuinen mahdollisuus maailman ja välttämätön tie ihmismielen ymmärtämiseen, sillä kuten arkkitehti Juhani Pallasmaa on sanonut, on ihmisen tajunta elokuvallinen tajunnan laji.

Kuinka laajasti tai syvästi täytyy tuntea elokuvaa taidemuotona, jotta sitä voi sisällyttää opetukseen?

KAISA:

Oman katsomukseni mukaan aatteen palo ja aito kiinnostus riittävät. Lapset ja nuoret joka tapauksessa oppivat mitä oppivat – oli opettajan ajatus omasta opettamisestaan mitä hyvänsä. Kuten mikä hyvänsä taide, elokuvakin voi hyvinkin ottaa ja ravistella kokijaansa. Se on sen tarkoitus. Jos yritämme puristaa elokuvaa, tai mitä tahansa taiteenlajia, helposti sulateltaviksi pieniksi suupalloiksi ja tarjoilla vain sitä mikä on jo ennalta tuttua ja valmiiksi pureskeltua, mautonta ja väritöntä, hukataan olennainen.

Itse ajattelen opettajaa enemmänkin kanssakatsojana, mukana kokijana, jonka tärkein ominaisuus elokuvia katsottaessa on valmius kuunnella ja asettua oppilaidensa kanssa avoimeen keskusteluun. Toki omassa kokijuudessaan opettaja on eri asemassa, tieto taiteista, maailmasta, historiasta, tekniikasta jne. on erilainen ja siitä asemastaan käsin hän voi jakaa omaa tietotaitoaan.

NIILO:

Sen enempää oppilaiden tai yleisön kuin opettajien tai museotyöntekijöiden ei välttämättä pidä tietää elokuvasta kovin paljoa, mutta riippuu paljon siitä, millä

tavoin ja missä yhteydessä elokuvaa käytetään. Jos esimerkiksi järjestetään elokuvakerhomainen esityssarja, voidaan sen rakentamisessa käyttää ulkopuolista asiantuntijaa, mikäli tuntuu, että tarvittavaa elokuvahistoriallista asiantuntemusta ei omasta takaa löydy toivottavien pedagogisten päämäärien saavuttamiseksi.

Pitäisikö opetuksessa käyttää erilaista elokuvaa? Miksi?

KAISA:

Jo alle kouluikäisten mielikuviutus on täynnä, täyteen kuviteltua, valmiiksi mielikuviteltua. He ”tietävät” millainen on pahis, millainen on hyvis, miten he puhuvat, liikkuvat ja käyttäytyvät. On olemassa tutut tavat representoida hyvin monia eri asioita. Ihminen menee helpommin kohti tuttua, toistaa jo nähtyä, kuultua ja koettua. Oppilaat kirjoittavat, piirtävät (tai yleisemminkin tuottavat vaikka käsittöissä, valokuvissaan, omissa videoissaan ja soittamista harjoitellessaan) asioita, jotka he ovat nähneet ja ”oikeaksi kokeneet”. Ainekirjoituksen aiheet ja käsittely, kuvaamataidon tunneilla tuotettu jne. alkaa erittäin pian mukailla totuttuja kaavoja.

Jotta lapsi ja nuori voisi vapauttaa mielikuvituksensa, aidon oman luovuutensa, on hänelle ehdottomasti hyväksi nähdä mahdollisimman monenlaisia tapoja tehdä asioita taiteen kautta. Tämä ei siis koske vain elokuvaa vaan kaikkia muitakin taiteita.

Mitä useampia tapoja lapsi ja nuori saa kokea, sen vapaampi hän on kuulemaan ja kokeilemaan omia ideoitaan.

NIILO:

Opetuksessa on oleellista näyttää valtavirrasta poikkeavaa elokuvaa ja erityisesti elokuvahistorian klassikoita, sillä niiden asema markkinatalouden kilpailussa on vaikea ja ne ovat alituisessa vaarassa jäädä pimentoon ja unohtua. Erilaisten elokuvien esittäminen on monipuolisen, moniarvoisen ja rikkaan maailman rakentamista.

Kuinka tärkeänä osana opetusta näet tekijyyden? Pitäisikö lapsen olla katsojan ja tulkitsijan lisäksi myös tekijä?

KAISA:

Itse ajattelen taiteiden ja koulun rinnakkaiselon olevan täyteläisimmillään silloin kuin se lepää kolmen pisteen varassa. Koetaan, opitaan ja tehdään. Oma käsitykseni on, että erilaisten taltiointilaitteiden yleistyessä arkipäivässä, lapsilla ja nuorilla on tekninen taito helposti jo hypypysissään.

Olisi absurdia ajatella, että kuvaamataitoa opetettaisiin näyttämällä yksi merkkiteos ja laittamalla lapset kynän ja paperin kanssa tuottamaan. Tai kirjallisuudessa kynän ja paperin kanssa annettaisiin luettavaksi yksi merkkiopus. Tai musiikissa: kas, tässä Mozart ja kas, tässä piano.

Jokaisella meistä on tänä päivänä mahdollisuus käyttää kynää ja paperia (tai konetta). Jokaisella meistä on ulottuvilla kaikki maailman taide. Se mitä meidän taskustamme ei vielä löydy on ymmärrys, jäsenyys, polku omaan tekijyyteen ja oman äänen kuulemiseen ja ymmärrykseen.

Tekijyys ja luovuus on sitä, että ottaa rajattomasta tilasta, rajattomista mahdollisuuksista käyttöönsä jonkun osan ja keksii jotain omaa. Tälle tekijyydelle on mahdollista raivata tilaa nimenomaan mielikuvitusta vapauttamalla, kokemuksia monipuolistamalla. Tämä vaatii aikaa ja hieman vaivannäköä, mutta vapaa mieli on luova ja luova ihminen on tekijä.

NIILO:

Pienenkin tekijäkokemuksen antaminen voi olla tie syvällisempään elokuvan ymmärtämiseen, kuin mitä pelkkä katsojan ja tulkitsijan rooli voi tarjota. Se antaa myös toisenlaisia mahdollisuuksia elokuvan muodon ja sisällön suhteen tarkasteluun sekä niiden kriittiseen arviointiin. Se voi tarjota myös kipinän alalle kouluttautumiseen tai harrastuksen aloittamiseen.

Tekijyys ei kuitenkaan ole välttämätöntä. Mikäli se vie ajan ja resurssit esimerkiksi klassikkoelokuvien katsomiselta, on syytä pohtia tarkkaan, kumpi on pedagogisten tavoitteiden kannalta järkevämpää ja kummassa ohjaajien osaminen on riittävää. Ideaalina tietysti olisi, että katsominen ja tekeminen kulkevat rinnan.

Mitä voit vinkata aiheesta “elokuvaesitykset opetuksessa ja tekijänoikeudet”?

KAISA:

Monille elokuvakasvattajille yksi yksittäinen elokuvanäytös vaikkapa helatorstain jälkeisenä perjantaina ei ole elokuvakasvatusta. Se voi olla sitä, mutta se ei yksinään riitä. Yksittäisen virallisen ja tekijänoikeudet asiallisesti huomioon ottavan esityksen järjestäminen on jo omanlaisensa ponnistus, kokonaisuudesta elokuvasarjasta puhumattakaan.

Suomessa on useita toimijoita, jotka ovat huomioineet erityisesti tämän ongelman. Esimerkiksi IhmeFilmi ry, jonka hallituksessa itse toimin, tarjoaa kuratoituja klassikkelokuvakokonaisuuksia, joiden oikeudet on hoidettu ja Teosto-maksut maksettu. Yksittäisillä opettajilla ei ole voimavaroja eikä määrärahoja tällaisten asioiden järjestelyyn. On tärkeää, että näihin kysymyksiin kiinnitetään huomiota keskitetysti ja opettajia tuetaan heidän toiveissaan elokuvakasvattaa oppilaitaan asuinkaupungista ja oppilaitoksesta riippumatta. Valmiita paketteja voivat koulujen lisäksi hyödyntää myös museot sekä kirjastot, joissa elokuvaa voitaisiin käyttää nykyistä enemmän. Museoilla ja kirjastoilla verkostot ja infra ovat jo olemassa, joten ne toimisivat luonnollisina paikkoina elokuvan ja katsojan yhdistämisessä elokuvakasvatuksen näyttämöinä.

Kaikkein parasta olisi, jos valtio/ministeriötasolla voitaisiin neuvotella yleinen kattosopimus, jossa elokuvien oikeuksille opetustarkoituksessa voitaisiin määritellä selkeä ja mahdollisimman huokea käytäntö. Elokuvantekijöiden intressi on saada elokuvilleen katsojia myös tulevaisuudessa. Valistuneiden ja laatuetoisten katsojien kasvattaminen on koko toimialan intressi.

Millaisia ongelmatilanteita olet kohdannut käyttäessäsi elokuvaa opetustilanteessa? Millaisia reaktioitaokuva voi saada aikaan katsojassa?

KAISA:

Teknisten laitteiden kanssa on aina omat jännitysmomenttinsa eli ihan hetki sitten hyvin toiminut kuva-ääni-luokan pimennys-valojen himmennys sujui täysin ongelmitta mutta joku päivitysvaatimus, palomuuuri, ääni ei vaan kuulu, värit meni oudoiksi, kuvasuhde muuttui jostain syystä –tyyppinen ongelma aina ilmenee. Mutta ei paniikkia, se on vain elämää ja yleensä ongelma ratkeaa jotenkin.

Elokuva on taidetta ja se puhuttelee jokaista hyvin henkilökohtaisesti. Täytyy olla herkkyyttä huomata, jos joku oppilaista kaipaa erilaista tilanteen purkua kuin joku toinen. Yleensä joku tai jotkut keskustelunhaluiset jäävät tekemään tikusta asiaa tunnin jälkeen. On hyvä olla kuulolla. Tärkeintä on itse olla valmiina keskustelemaan aiheista, jotka nousevat esiin.

Elokuvakasvattajan on myös tärkeä osata pitää keskustelu aiheessa. Hyvin usein lipeämme puhumaan siitä, mitä elokuvan teema toi meille mieleen. Silloin emme puhu elokuvasta itsestään.

Museoissa ryhmien vierailuaika on yleensä rajattu. Miten lyhyiden elokuvien tai museoiden arkistoissa olevia mainos- tai muiden lyhyiden elokuvien käyttöä voisi hyödyntää?

KAISA:

Harkittuja ja suunniteltuja kokonaisuuksia lyhyemmistä pätkistä voi vallan mainosti käyttää! Parhaimmillaan lyhyessä ajassa ehditään tehdä kierros koko elokuvan historiassa ja koko maailman elokuvassa. Tärkeintä on ajatus kokonaisuuden takana. Tämä on se taso, jolla erilaista asiantuntijuutta on hyvä hyödyntää eli kun museon omat kokoelmat on käyty ajatuksella läpi ja on selkeä käsitys siitä, mitä sieltä löytyy, voi elokuvakasvatuksen erityisosaaja (talon sisältä tai tarvittaessa ulkopuolelta) käydä materiaaleja läpi ja yhdessä museon kanssa pohtia erilaisia kokonaisuuksia. Kun ajatustyö on kerran tehty antaumuksella ja viisaudella, voi siitä hyötyä todella monenlaiset ihmisryhmät paikasta ja ajasta riippumatta.

Onko laite- tai tilavaatimuksia elokuvan opetus-käyttöön?

KAISA:

Tänä päivänä monista kouluista löytyy oma auditorio, jossa on valmiudet käyttää vähintäänkin DVD/BluRay-soitinta tai esittää elokuvia tietokoneelta.

Jos omaa auditoriota ei ole, koulujen olisi hyvä muistaa, että elokuvatoimintaa voi aina järjestää myös yhteistyössä ja yhteistyö on tässäkin asiassa voimaa. Kunnilla on erilaisia tiloja ja yhteisestä elokuvaesityksestä voisi hyötyä joku

toinenkin oppilaitos. Useimmiten kaksi elokuvaesitystä järjestää melkein samalla ponnistuksella kuin yhdenkin. Museoilla, elokuvakeskuksilla, kokouskeskuksilla yms. on usein hyvin varusteltuja saleja, jotka saattavat nimenomaan olla helposti varattavissa ja hyvien kulkuyhteyksien päässä. Useilla alueilla toimii myös erilaisia elokuvatapahtumia, jotka varmasti mielellään ovat mukana luomassa yhteisiä elokuvakokemuksia ympäri vuoden, myös oman tapahtumahetkensä ulkopuolella.

Tässä on hyvä muistaa, että ei pidä aina tehdä vain juuri niin kuin on ennenkin tehty, vaan rohkeasti ottaa yhteyttä asiassa muihinkin. Lähin elokuvakasvattajakollega saattaa löytyä parin korttelin päästä.

Elokuva on parhaimmillaan sellaisessa tilanteessa, millaiseen se on luotu: suurimman osan elokuvataiteen historiaa teos on ajateltu yhdeksi kokonaisuudeksi, joka katsotaan toisten ihmisten läsnä ollessa yhteisessä pimennetyssä tilassa.

Mitä tarjontaa elokuvaharrastukselle on olemassa opettajille/lapsille ja nuorille koulun tai museon ulkopuolella?

KAISA:

Monet paikalliset tai alueelliset elokuvatapahtumat tarjoavat erilaisille yleisöille erilaisia ohjelmia, tai jos eivät vielä tarjoa, kannattaa olla aloitteellinen ja ehdottaa! Elokuvakerhoja ja erilaisia elokuvapiirejä järjestetään melko ahkerasti.

Internetistä löytyy vaikka mitä, jos vaan jaksaa seurata ja perehtyä. Usein ongelma on se, että elokuvakasvatus lepää yksittäisen opettajan jaksamisen ja ehtimisen varassa eikä aikaa elokuvaan perehtymiseen ole juuri opettajille budjetoitu aikakehykseen eikä palkkaan.

// Ei pidä aina tehdä vain juuri niin kuin on ennenkin tehty, vaan rohkeasti ottaa yhteyttä asiassa muihinkin. Lähin elokuvakasvattajakollega saattaa löytyä parin korttelin päästä.

Paula Kupari

Elokuvien ja museon sisältöjen yhdistäminen opetuksessa

Aloitin työskentelyn Rauman merimuseossa vuonna 2012, minkä jälkeen merellisten elokuvien katsominen ei enää ollut ennallaan. Siinä, missä muut näkevät esimerkiksi kiihkeätempoisen seikkailuelokuvan laivalla, minä tarkkailen laivan rakenteita ja osia sekä niiden nimityksiä elokuvassa, kiinnitän huomiota miehistön ammattinimikkeisiin ja komentoketjuun sekä miehistön työvälineisiin, mutta myös mahdollisiin epäjohtonmukaisuuksiin merenkulun kuvauksessa. Arkityö on lisännyt tietojani merenkulusta ja merimiehen elämästä siinä määrin, että saan elokuvasta irti enemmän kuin ”pelkän” juonellisen tarinan.

Parhaassa tapauksessa hyvä elokuva voi auttaa kiinnittämään aiemmin irrallisen, yksittäisen tiedonpalasen isompaan kokonaisuuteen ja tehdä sen ymmärrettävämmäksi. Voisiko elokuva toimia näin myös museoympäristössä? Halusimme kurssikokonaisuuden toteuttamalla selvittää, kuinka hyvin elokuvat voisivat yhdistyä museosisältöön - esineisiin, näyttelyihin, teemoihin - ja tehdä sen kiinnostavammaksi sekä paremmin mieleen jääväksi kurssin kohderyhmälle.

Elokuvakurssille valittavien elokuvien piti täyttää kaksi kriteeriä: Niiden tuli sopia merimuseon teemoihin sekä edustaa elokuvaa taidemuotona mahdollisimman monipuolisesti. Halusimme, että kurssin jälkeen opiskelijaryhmän tietotaso alueellisesta merenkulun kulttuuriperinnöstä olisi noussut ja että he kokisivat sen kiinnostavaksi. Halusimme myös tarjota opiskelijoille tilaisuuden nähdä monipuolisesti sellaista elokuvaa, jota he eivät välttämättä oma-aloitteisesti tulisi katsoneeksi. Elokuvamateriaalin tulkinta elokuvahistoriallisen kontekstin läpi oli myös tärkeä osa kurssin sisältöä.

Kurssin toteuttaminen vaatii osaamisen yhdistämistä

Elokuvien valintakriteerien tulee lähteä museon sisällöistä. Katseet kääntyvät koolemiin ja museon sisältämiin teemoihin. Merimuseon tehtävänä on tuoda esille raumalaista merellistä kulttuuriperintöä. Aiheina tämä kattaa hyvin laajan alueen taivaanmerkeistä ”laivan päälle”, merimiehen työstä ja vapaa-ajasta merenkulun koulutukseen, laivanrakennuksesta merenkulkuun ja hylkyihin asti.

Toiset edellä mainituista aihealueista ovat museossa vahvempia ja paremmin edustettuja kuin toiset. Nämä teemapainotukset ja kokoelmien antamat mahdollisuudet tietää museon henkilökunta parhaiten.

Projektiin tarvittiin museo-osaamisen lisäksi kaksi hyvää yhteistyökumppania. Toisen kompetenssi on elokuvat: niiden tulkinta, asettaminen elokuvahistorialliseen kontekstiin, mutta mahdollisesti myös tietoa esitysoikeuksien hankkimisesta ym. käytännön vaatimuksista. Raumalla luonteva yhteistyötaho oli Rauman Elokuvakkerho ry, joka järjestää muun muassa vuosittaisen Blue Sea Film Festival -elokuvatapahtuman.

Toinen tarpeellinen yhteistyötaho on opettaja, jonka ryhmälle kurssi vedetään. Hän tuntee omat opiskelijansa, tietää opetussuunnitelman tavoitteet ja mitä esimerkiksi kurssisuorituksina voi vaatia. Tämän kurssin prototyyppi päädyttiin toteuttamaan Rauman lyseon lukion ja siellä työskentelevän historianopettaja Juha-Pekka Lehdon kanssa. Lehto oli jo aikaisemmin käyttänyt opetuksessaan elokuvaa ja pitänyt muutamaan otteeseen elokuvahistorian kurseja lukiolaisille. Lehto oli siis valmiiksi kiinnostunut elokuvakasvatuksesta ja halukas kokeilemaan merimuseon sisällöistä ponnistavaa kurssikokonaisuutta.

Koululaiset ja opiskelijat olivat kohderyhmänä myös käytännön kannalta helpompi ratkaisu: Elokuva-aikeudet on helpompi saada opetuskäyttöön, joka toteutetaan lasten ja nuorten kanssa sekä opiskelijalle maksuttomasti. Lukion kurssimuotoisuus myös helpotti aikataulujen tekemistä ja opetussuunnitelmaan sovittamista. Elokuvakurssi tuli osaksi Rauman lukiossa jo aikaisemminkin toteutettuja merellisiä, laaja-alaisia opintokokonaisuuksia.

” Yhteistyökumppanien valinta on tärkeää, koska projektin eteenpäin vieminen on riippuvainen kustakin toimijasta. Jos yhteistyö ei toimi, aikataulut venyvät ja projektista tulee raskas - ainakin projektin vetäjälle.

Sisällön valinnassa kannattaa edetä vaiheittain

Ensimmäisessä vaiheessa työryhmässä keskusteltiin museon sisältämisestä teemoista yleisellä tasolla, heiteltiin ideoita ja koottiin museon antamien teemojen alle mahdollisimman kattavia elokuva-aikeita. Oli tärkeää koota elokuvia monipuolisesti erilaisia elokuvan muotoja esitellen, ei vain esimerkiksi Hollywood-elokuvaa. Tässä auttoi yhteistyö elokuvaharrastajien kanssa, joiden asiantuntemus on yleensä laajempaa kuin tavallisen elokuvan kuluttajan.

Päätettiin, että mitä elokuvia valitaankin, niissä pitää olla yhteys merimuseoon. Elokuvien ei tarvitse olla yksi yhteen ja suoraan yhdistettävissä esimerkiksi merimuseon kokoelmiin. Riittää, että teema, joka esiintyy museon kokoelmissa, on näkyvissä jollain tasolla myös valitussa elokuvassa. Kutakin teemaa lähestyttäisiin siis sekä museon kokoelmien näkökulmasta että elokuvan näkökulmasta.

Elokuvaideoiden listaa karsittiin yhteistyössä joka tapaamiskerralla. Museon kannalta olennaista oli myös, että yhteistyökumppanit tutustuivat museonäyttelyihin museon henkilökunnan kanssa. Näin saatiin pitkä ja laveaa listaa lyhennettyä ja tarkennettua museon näkökulmasta oikeaan suuntaan.

Katsojasta tekijäksi: oppimistehtävänä henkilöhaastattelu

Kun aloimme suunnitella kurssin suoritukseen liittyviä tehtäviä opiskelijoille yhdessä Rauman Elokvakerhon ja lukio-opettajan kanssa taiteilimme (ainakin meitä) kiinnostavien tehtävänantojen ja kurssilla käytettävissä olevan ajan välimaastossa. Keksimme paljon vaihtoehtoja, mutta mietimme, mikä niistä olisi parhaiten toteutettavissa ja mikä niistä antaisi suurimman hyödyn opiskelijoille.

Ensimmäisessä yhteisessä pohdinnassa mainittiin muun muassa jokaiseen elokuvakertaan liittyvä yksittäinen tehtävä ja sen suorittaminen yksin tai ryhmässä suullisesti, kirjallisesti, videoiden, verkossa bloggaamalla tai v-loggaamalla. Yhtenä vaihtoehtona oli yksin tai ryhmässä lopputyönä tehty elokuva teemalla “Minun mereni”; elokuvan pituus, tyyli ja tekniikka vapaa. Kolmantena vaihtoehtona keskusteltiin kolmen pienen elokuvan tekemisestä “Minun Raumani”, “Minun museoni” ja “Minun mereni” -aiheista. Lopullinen kurssitehtävä ei ollut mikään näistä.

Yksittäisiin opintokertoihin liittyvien pienempien tehtävien sijasta päätimme kurssin lopputyöksi videohaastattelun teon. Haastattelu toteutettiin ryhmätyönä. Haastattelun aiheen tuli liittyä johonkin kurssikertojen teemaan. Ryhmän tuli hankkia haastateltava itse, mutta tarvittaessa oli mahdollista käyttää myös museon verkostoja.

Tavoitteena oli toteuttaa sekä teknisesti että sisällöllisesti laadukas haastatteluvideo. Tekninen laatu varmistettiin Satakunnan Elävän Kuvan Keskus ry SEKK:n koulutuksilla, jotka räätälöitiin kurssin opiskelijoille. SEKK sekä koulutti opiskelijat kuvaamaan, äänittämään ja leikkaamaan lopullisen videon että antoi omat kuvaus- ja äänityslaitteensa ryhmien käyttöön.

Haastattelun sisällöllisen laadun varmistamisessa auttoi merimuseon henkilökunta. Ryhmien kanssa käytiin yhdessä läpi muistitietohaastattelun tekemisessä huomioitavia asioita sekä laadittiin kullekin haastateltavalle kysymys-

runko. Haastattelut toteutettiin merimuseolla. Toisen haastattelun teemana oli työ Rauman satamassa ja haastateltava oli yhden opiskelijan isä. Toisen haastattelun teema oli työ merellä ja haastateltavina olivat yhden opiskelijan äiti sekä toisen opiskelijan isoäiti.

Haastattelutehtävä täytti useita oppimistavoitteita. Lukio-opiskelijat saivat tietoa ja kokemusta muistitiedon keruusta haastattelumenetelmällä, itsereflektointia ja eettisyyden näkökulmaa unohtamatta. Opiskelijat saivat koulutusta laadukkaan videotaltioinnin tekemiseen ja sen editoimiseen lopulliseksi teokseksi.

Haastattelutuokio oli myös sukupolvet ylittävä vuorovaikutuksen hetki, joka mahdollisti muistitiedon suoran välittämisen vanhemmalta ihmiseltä nuoremmalle. Haastatteluvideot myös lisättiin merimuseon kokoelmiin.

// **Esikuvana haastatteluvideon käytölle toimi Norsk Industrierbeidermuseum NIA:n projekti, jossa kerättiin yhteisöllisesti muistitietoa Rjukanin ja Notoddenin paikkakuntien entisiltä teollisuustyöntekijöiltä paikallisten koulujen nuorten tekemien haastatteluvideoiden avulla. Menetelmän tavoitteina olivat jaettu oppiminen, perinteen suora välittyminen haastateltavilta haastatteliijoille, museokokoelmien karttuminen ja saadun tiedon eteenpäin välittäminen.**

Perimmäisenä tavoitteena oli antaa paikkakuntien nuorille kokemus osallisuudesta alueensa perinteeseen ja siten turvata perinnetiedon säilyminen myös jatkossa. Museon tehtävä oli toimia projektissa mahdollistajana ja sisällöllisen laadun varmistajana. Lisätietoja: www.nia.no

Varaudu yllätyksiin: Ensimmäinen elokuvaalistaus ei koskaan toteutunut

Lopullisen yhdeksän elokuvan listan löi lukkoon lukio-opettaja, koska haluttiin, että elokuvat tukevat mahdollisimman paljon myös kohderyhmän historianopetuksen tavoitteita. Ajallisesti elokuvat sijoittuivat melko tasaisesti 1900-luvulle ja yksi 1800-luvun alkuun. Ensimmäinen elokuvaalista sisälsi

- 3 pitkää näytelmäelokuva: *Master & Commander* (Peter Weir, 2003), *Alaston satama* (Elia Kazan, 1954), *Viskiä, viskiä!* (Alexander Mackendrik, 1949)

- 2 mykkäelokuvaa (toinen pitkä, toinen lyhyt): *Panssarilaiva Potemkin* (Sergei Eisenstein, 1925), *Siirtolainen, The Immigrant* (Charlie Chaplin, 1917)
- 2 pitkää dokumenttia: *Turvallisuuden harhakuva* (Turvalisuse illusioon, Hannes & Renita Lintrop 1996), *Hylt - Itämeren historiaa ja haaksirikkoja* (Marko Röhr, 1996)
- 2 lyhyttä dokumenttia: *Mainoselokuva Ruotsinlaivaliikenteestä* (1960-70- l), *Merihirviö* sekä *Venäläinen laivastovierailu 1945* (Jouko Nummela 1990)

Kun elokuvalista oli lyöty lukkoon, päätettiin myös, että kurssi suunnataan 2. vuosikurssin lukiolaisille, jotka ovat vähintään 16-vuotiaita - elokuvien ikärajat huomioiden. Opintokerrat määriteltiin koostuvan 15 minuutin merimuseon henkilökunnan antamasta alustuksesta museon näyttelytiloissa kunkin kerran valitusta teemasta sekä 15 minuutin mittaisesta alustuksesta kunakin kertana katsottavaan elokuvaan (opettajan toimesta). Sen jälkeen katsottaisiin elokuva ja purettaisiin katselukokemusta lyhyessä loppukeskustelussa, jos mahdollista. Tämä tuntirakenne toteutui suurilta osin myös käytännössä.

Elokuvan esitysoikeuksien hakeminen vaatii sinnikkyyttä, tuuria ja paljon aikaa

Kurssikokonaisuuden suunnitteluajataulu oli alkujaankin tiukka, koska rahoitus salli vain noin vuoden toteutusajan koko prosessille lopullisesta yhteistyökumppaneiden valinnasta kurssisuunnitteluun, kurssin toteutukseen ja palautteiden keräämiseen saakka. Aikataulullista ahdinkoa lisäsivät elokuvien esitysoikeuksien hakemiseen liittyneet seikat, jotka alaa tuntemattomalle tulivat yllätyksenä. Kurssin ensimmäinen opintokerta oli 3.10.2017 ja viimeisten elokuvien esitysoikeudet varmistuivat syyskuun viimeisinä päivinä. Tämä ei jättänyt juurikaan pelivaraa asian-tuntija-alustusten tekemiseen.

Elokuvoikeudet haki käytännössä Rauman Elokuvakerho ry:n museolle vinkkaama henkilö oman arkityönsä ohella, koska työtä ei ollut mahdollista toteuttaa museon oman henkilökunnan voimin.

Tämän kurssin puitteissa jouduimme luopumaan sekä *Panssarilaiva Potemkin* -elokuvan että *Master and Commander* -elokuvan esittämisestä. Ensimmäisen

elokuvan kohdalla DVD-oikeuksien haltija Atlantic Film ei kysyttäessä antanut lupaa elokuvan esittämiseen. Perusteluita tähän ei saatu. Jälkimmäisen elokuvan kohdalla oikeuksia hallinnoiva FOX-yhtiö ilmoitti, ettei elokuvalla ole julkisia esitysoikeuksia Suomessa.

Viskiä, viskiä! -elokuvan oikeuksien jäljille päästiin kolmannella yrittämällä. Sitä ennen viestittelyä oli käyty ensin Sandrew Metronomen, sitten Ealing Studiosin kanssa. Lopullinen oikeudenhaltija oli Studio Canal. Päätimme luopua elokuvan esittämisestä, koska oikeudenhaltija asetti elokuvan esityskerroille hinnan, joka oli lähestulkoon yhtä suuri kuin muiden elokuvien esitysoikeuksien hinta yhteensä. Päätökseen vaikutti myös se, että kyseinen elokuva liittyi vähiten museon kokoelmasisältöihin.

Charlie Chaplinin ennen vuotta 1918 tehdyt elokuvat ovat julkisia. Elokuva *Siirtolainen* itsessään oli siis tekijänoikeusvapaa, mutta jotkin tietyt restauroidut kuvat tai kohtaukset ovat tekijänoikeuslain alaisia. Siksi kaupasta ostettu DVD ei soveltunut tähän käyttöön. Oikeudet löytyivät lopulta ranskalaiselta Lobster Film -yhtiöltä.

Hannes ja Renita Lintropin MS Estonian onnettomuudesta ja sen jälkeisestä mediamylytyksestä kertova Turvallisuuden harhakuva -dokumentti saatiin esittää veloituksetta, koska tekijöiden mukaan "sen takia elokuva on tehty". Oikeudet saatiin lähettämällä Viroon tuotantoyhtiölle tiedot missä, kenelle ja mihin liittyen elokuva esitetään.

Yksinkertaisimmin esitysoikeuksien hakeminen sujui, kun ne olivat haettavissa suomalaisen M & M Viihdepalvelun kautta. Päädyimme hakemaan poisjääneille elokuville korvaavat teokset Viihdepalvelun katalogista, mahdollisimman läheltä alkuperäistä elokuvateemaa. Tähän vaikutti myös lähestulkoon loppuunkulunut aika.

// **Varaa riittävästi aikaa alkutoimiin: museon sisältöihin tutustumiseen, elokuvien valintaan ja esitysoikeuksien selvittämiseen. Opintokertakohtaisia alustuksia ei kannata alkaa tehdä, ennen kuin on oikeasti selvillä, mitkä elokuvat voidaan esittää. Jos elokuvalista varmistuu - esitysoikeuksien varmistamisen myötä - kovin myöhään, alustuksien tekemiseen jää niukasti aikaa.**

Tekijänoikeuksia on syytä kunnioittaa, vaikka niihin liittyvät asiat saattavat olla monimutkaisia ja vaatia työtä. Lisätietoa saa esimerkiksi www.tekijanoikeus.fi -sivustolta.

Vinkejä esitysoikeuksien hakemiseen

Rauman Elokvakerhon järjestämän Blue Sea Film Festivalin festivaalisihteerinä useana vuonna toiminut Kaisa Kukkola neuvoo esitysoikeuksien hakemisessa seuraavasti:

- Selvitä, missä formaatissa tarvittes elokuvan eli millä laitteella elokuvat aiot toistaa (museon tapauksessa DVD ja BluRay)
- Selvitä, onko olemassa suomeksi tekstitettyä DVD:tä/BluRay:ta etsimällä verkon nettikaupoista tms.
- Kenen julkaisema DVD/BluRay on?
- Tarkista, löytyvätkö DVD/BluRay:n julkaisijat suomalaisen M & M Viihdepalvelun elokuvalisenssin takaa (viihdepalvelu.com)
- Jos löytyvät, neuvotellaan lisenssisopimus niille elokuville, jotka kuuluvat Viihdepalvelun piiriin
- Jäljitä, onko DVD/BluRay:n julkaisijalla edelleen oikeudet julkaisemiensa elokuvien julkisiin (tässä tapauksessa opetustarkoituksellisiin, ei-kaupallisiin) esityksiin
- Neuvottele niiden kanssa, joilla vielä on oikeudet itsellään ja pyydetään heiltä tiedot siitä, kenelle oikeudet tällaisiin ei-kaupallisiin esityksiin ovat palautuneet
- Elokuvalista kannattaa käyttää myös Kansallisen audiovisuaalisen instituutin (KAVI) kautta ja tiedustella niitä elokuvia, joista heillä on (filmi)kopiot ja siten mahdollisesti tieto oikeuksien haltijasta
- Kun nämä vaiheet on käyty läpi, “voi varmuudella sanoa onko joku tapaus vaikea tai mahdoton”. Jos suomeksi tekstitettyä DVD:tä tai BluRay-levyä ei ole edes olemassa, kannattanee leffa suosiolla korvata jollain toisella.

Panosta palautteeseen

Toteutimme elokuvakurssin lopulta alla olevilla elokuvilla ja museoon liittyvillä teemoilla:

Kamppailu merta vastaan (In the Heart of the Sea, Ron Howard 2015)

- Purjelaivamerenkulku: miehistö, miehistöolot, merimiehen työ, välineet, taikauskoisuus, valaanpyynti

Siirtolainen (The Immigrant, Charlie Chaplin 1917)

- Raumalaiset valtameripurjealukset, siirtolaisuus, Winefred-laiva ja Australian siirtolaisuus

Hylt - Itämeren historiaa ja haaksirikkoja (Marko Röhr 1996)

- Raumanmeren hylt, I MS:n miinoitukset Selkämerellä

Paikallishistoriaa luotaavat haastatteluvideot:

Merihirviö

Venäläinen laivastovierailu vuonna 1945 Raumalla (Jouko Nummela 1990)

- Sukellus, sukelluspukujen kehitys, II MS ja Neuvostoliiton läsnäolo v. 1945: sotakorvauslaivat

Alaston satama (On the Waterfront, Elia Kazan 1954)

- Satamat, ahtaajat, ammattiyhdistysliike, satamatyö

Kooste:

Merten autotie (2 min, Yle Elävä Arkisto)

Ruotsinlaivan arkea (ote 16 min, Yle Elävä Arkisto)

Delfin Caravelle (mainosvideo 11 min, Rauma Yards)

- Risteilymatkustus, yhteydet Ruotsiin, laivanrakennus, raumalaiset telakat

Turvallisuuden harhakuva (Turvalisuse illusion, Hannes & Renita Lintrop 1996)

- Puolustusvoimien kuljetusvene K8:n uppoaminen ja siihen liittyvä uutisointi museon arkistossa

Elokuvakertojen ohella veimme kurssiohjelmassa rinnalla kurssityön - haastatteluvideon - tekemistä tukevia kokoontumiskertoja yhteistyössä Satakunnan Elävän Kuvan Keskus ry:n eli SEKK:n kanssa. Käytimme kurssin viimeisellä kerralla paljon aikaa palautteen keruuseen kaikilta osallistujilta. Negatiivinen palaute tuli pääosin siitä, mistä jo etukäteen arvelimme: kurssiaikataulusta, joka varmistui vasta muutamaa päivää ennen kurssin alkamista elokuvaoikeuksien kiemuroiden viivyttäessä aikatauluja.

Positiivinen palaute taas oli enemmän kuin odotimme, ainakin museon näkökulmasta:

“Uskon, että parhaiden elokuvien pitäisi avartaa maailmankuvaasi. Tämä elokuva [Hylyt - Itämeren historiaa ja haaksirikkoja] avarsi minun maailmankuvaani kertomalla uskomattomista määristä hylkyjä, jotka uinuu Itämeren pohjalla. Ja se on vain Itämeri! Maailman merissä on tuhansia hylkyjä, joista suurin osa on kadoksissa.”

“Kurssissa olikin hienoa, kun katsoimme hyvin erilaisia elokuvia, koska silloin yksikään kurssikerta ei tuntunut läheskään yhtä samalta kuin aikasempi. Mielestäni elokuvavalinnat olivat kaikki todella hyviä!”

“Minusta paras elokuva oli “Kamppailu merta vastaan”. Se herätti minussa kiinnostusta valaanpyyntiä kohtaan. Elokuvassa oli hyvin esitetty tiukat olot ja valaanpyynnin vaarat.”

“Merihistoria ei ollut aikaisemmin itselleni yhtään tuttu, joten jokaiselta kurssikerralta opin uutta! Kurssi oli mielenkiintoinen ja hyvin toteutettu.”

“Aineistosta oppi paljon merenkulusta sekä Rauman historiasta. Alustukset toimivat hyvin ennen elokuvaa, sillä ne virittävät tunnelmaa katselukokemusta varten. Jouko Nummelan videot jäivät eniten mieleeni. Raumalaiselle katsojalle ne antavat tavallaan kodikkaan tunnelman, komedialla höystettynä. Oli mukavaa nähdä vanhoja satamatyöläispappoja naureskelemassa jutuilleen. Niissä oli myös suora yhteys historiaan sekä toteutustapa, joka tuntui kuin olisi itse ollut huoneessa kuuntelemassa juttuja.”

“Omasta mielestäni kurssi onnistui paremmin, mitä odotin. Vaikka olimmekin ns. “koekaniineja” kyseiselle kurssille, tuntui siltä, että kurssia olisi järjestetty jo aikaisemminkin. Ei kehitysehdotuksia, toivottavasti kyseinen kurssi järjestetään myös ensi vuonna. Kiitos kurssista <3”

“Harvemmin olen ollut kiinnostunut Suomen ja Itämeren vesillä sattuneisiin haaksirikkoihin tai hylkyihin, mutta kyseiset elokuvat/dokumentit [Hylät ja Turvallisuuden harhakuva] muuttivat sen asian. Aika mielenkiintoista, että Itämerelläkin on sattunut niin monta haaksirikkoa.”

“Estonian dokumentti oli huikea ja silmiä avaava. Eniten kurssissa pidin Estonia-dokumentista, sillä se antoi paljon tietoa kyseisestä onnettomuudesta sekä herätti tunteita. Se oli hyvin tehty.”

Uskalla kysyä

Merimuseon henkilökunta ei olisi voinut toteuttaa opintokokonaisuutta yksin. Projekti antoi meille tilaisuuden verkottaa tavanomaisen työkentän ulkopuolelta tulevien yhteistyökumppaneiden kanssa. Oli tärkeää uskaltaa kysyä mukaan niitä kumppaneita, joilta löytyi projektissa tarvittava erityisosaaminen.

Yksittäisen elokuvanäytännön kustannukset - olkoon sitten opetusryhmälle tai ilmaisesitys suurelle yleisölle - saattavat vaihdella nolasta eurosta useisiin satoihin euroihin. Kustannusten takia tätä kurssikokonaisuutta ei ole mahdollista toteuttaa sellaisenaan uudelleen ilman ulkopuolista rahoitusta.

Yksittäisten elokuvanäytäntöjen toteuttaminen niihin sopivissa erityistilaisuuksissa on kuitenkin täysin mahdollista. Itse asiassa, seuraava elokuvailta on - tämän projektin suurelle yleisölle tarkoitettujen elokuvailtojen jälkeen - jo lyöty lukkoon.

Lisää tunnetta merimuseoon!

Oli tärkeää uskaltaa kysyä mukaan niitä kumppaneita, joilta löytyi projektissa tarvittava erityisosaaminen.

